

Niilo Mäki INSTITUUTTI

Tiivistelmä Lukivalmiuksien arviointi ja harjoittaminen
toiminnallisien menetelmin –koulutuksesta (2op) ja

Kummi 3 Lukemisen aika, leikin taika

Lukemisvalmiuksien arvioiminen ja harjoittaminen -julkaisusta

Niilo Mäki Instituutti

Niilo Mäki
INSTITUUTTI

Sisältö

- Tietoisuus puheen äänteellisestä rakenteesta pohjustaa lukutaitoa
- Lukemisvalmiuksien taitojen arvioiminen – torkkujien tunnistaminen
- Sanat paloiksi –arviointimenetelmä
- Toiminta, ajattelu ja tunteet taitojen harjoittamisessa
- Miten lukivalmiuksia voi harjoittaa esiopetuksessa?
- Fonologisen tietoisuuden harjoituksista

Tietoisuus puheen äänteellisestä rakenteesta pohjustaa lukutaitoa

- **Kielellinen tietoisuus:** Herkkyyttä havaita ja taitoa ymmärtää puhutun ja kirjoitetun kielen välinen yhteys. Huomion tietoista kiinnittämistä kielen rakenteisiin (muotoon) ja merkityksiin.

Fonologinen tietoisuus: Taito hahmottaa sanojen äännerakennetta, erottaa ja yhdistää tavuja ja äänteitä → tietoisuus puheen äänteellisestä rakenteesta. **Pohjustaa lukutaitoa. Silta puheesta kirjoitettuun kieleen.**

Varhainen kielen ja puheäänteiden kehitys luo pohjan fonologisen tietoisuuden viriämiselle ja kyvylle käsitellä sanan sisäisiä yksiköitä. Puhutun kielen käsittelemisen taidot vaikuttavat myöhempään kirjoitetun kielen taitoihin.

- **Fonologinen herkistyminen:** Alustavaa tietoisuutta kielen äännerakenteesta. Esim. riimi- ja loruleikit, sanaleikit kiinnostavat.
- Lähemmäs lukemaan ja kirjoittamaan oppimista tullessa lapsi alkaa havaita **puheen sisäisiä rakenteita** → oivallus, että puheen virran voi jakaa yksiköiksi.
- **Tavuttaminen** on kieleemme rakenteen takia välttämätön taito luku- ja kirjoitustaitoa opeteltaessa → lukemisvalmiuden kulmakivi.
- **Äänteiden havaitsemista** vahvistavat harjoitteet ovat tärkeitä. Mielenkiintoa herättävät harjoitukset oman nimen alkuäänteistä ja niitä vastaavista kirjaimista. Äänteen ja kirjaimen yhteyden oivaltaminen on lukemisvalmiuksien kannalta merkityksellisempää kuin aakkosten ulkokohtainen opettelu!
- **Puhevirran ja sanojen yksiköiden käsitteleminen** on varsinaista fonologista tietoisuutta. Tehtävissä lapsen tulee muuttaa sanan merkitystä poistamalla, lisäämällä tai vaihtamalla siitä tavun tai äänteen. Taidot kehittyvät vasta lukutaidon kehittymisen myötä.

Sanojen tavuttaminen on silta kaikkien sanan yksiköiden käsittelemistä vaativien tehtävien oivaltamiseen. Oppiminen on hyvä varmistaa käyttämällä eri aisteja ja lähestymistapoja.

Keinoja:

- Tavujen havainnollistaminen kuvin ja tavuruudukoin → sana etenee lineaarisesti ja yksiköt liittyvät toisiinsa jonomaiseksi kokonaisuudeksi.
- Visualisointi tarjoaa puhutulle kielelle kiinteän ja täsmällisen ulkoasun.
- Kirjoitetut sanat ja tavut mukaan harjoitteluun → tutustuttaa kirjoitetun kielen sanahahmoihin.

Lukemisvalmiuksien arvioiminen – torkkujien tunnistaminen

- Lukemisvalmiuksien tukemisen ensimmäinen askel on **torkkujien tunnistaminen** (fonologisen tietoisuuden taidoiltaan heikot oppilaat).
- **Torkkujien on vaikea:**
  - Irrottautua sanan merkityksestä ja kääntää huomionsa sen muotoon
  - Työstää fonologisia tehtäviä johdonmukaisesti ja tarkkaavaisesti
  - Tavuttaa pitkiä ja taivutuspäätteellisiä, itselle vieraita sanoja
  - Tunnistaa ja nimetä sanojen alkuäänteitä
  - Yhdistää kuulemansa äänteet sanaksi
  - Muuttaa sanan merkitystä poistamalla tai lisäämällä alku- tai lopputavu
- Torkkujat eivät ole kiinnostuneita kirjoitetusta kielestä, sen äänneistä ja kirjaimista.
- Asettavat haasteen myös ohjaamiselle. Usein työskentelyä haittaavat keskittymisen ja tarkkaavaisuuden vaikeudet.

Sanat paloiksi - arviointimenetelmä

- Arviointimenetelmän sanasto noudattaa suomen kielen ominaisuuksia. Menetelmä on kehitetty yhdistelemällä ja muokkaamalla erilaisia fonologisen tietoisuuden arvioimiseen käytettyjä tehtävätyyppejä.

Tehtävien esittäminen:

- Tutustuta ryhmä tehtävätyyppeihin ennen arviointia
- Huomioi vaikeat käsitteet
- Pisteytä O/V
- Muista myös laadullinen analyysi

Sanat paloiksi –arviointimenetelmä: Kymmenen erilaista tehtävää, jotka oppilas suorittaa yksilöllisesti opettajan johdolla.

Fonologinen herkistymisen tehtävät	Sanan yksiköiden havaitsemisen tehtävät	Sanan yksiköiden käsittelemisen tehtävät
1. Riimin tunnistaminen	5. Sanan alkuäänteen nimeäminen	9. Tavun lisääminen sanaan
2. Riimin tuottaminen	6. Sanan tarkka tavuttaminen	10. Tavun poistaminen sanasta
3. Sanojen pituuksien vertaileminen ja tuottaminen	7. Sanan alkutavun nimeäminen	
4. Sanan alkuäänteen tunnistaminen	8. Äänteiden yhdistäminen sanaksi	

Toiminta, ajattelu ja tunteet taitojen harjoittamisessa

- Oppiminen kytkeytyy toimintaan. Myös käsitteellisen tiedon oppimista voi verrata työkaluihin: niiden käyttö opitaan vain käyttämällä niitä.
- Tunteet ja mielenkiinto ovat tärkeä osa oppimista.
- Oppiminen on aistien, ajattelun, liikkeen ja tunteiden yhteistoimintaa.
- Oppiminen sitoutuu aina myös sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin; lapset vaikuttavat toisiinsa ja oppivat toisiltaan.
- **Vygotskin lähikehityksen vyöhyke:** Lapset oppivat suoriutumaan tehtävistä ensin yhdessä aikuisen tai toverien kanssa ryhmässä ja vasta sitten omatoimisesti. Lähikehityksen vyöhyke ennakoi lapsen tulevaa kehitystä, siinä näkyvät kehityksen nuput. → **Lapsi tarvitsee aikuista ohjaamaan oppimisprosessiaan.** Tärkeää on, miten aikuinen osaa ohjata lasta.

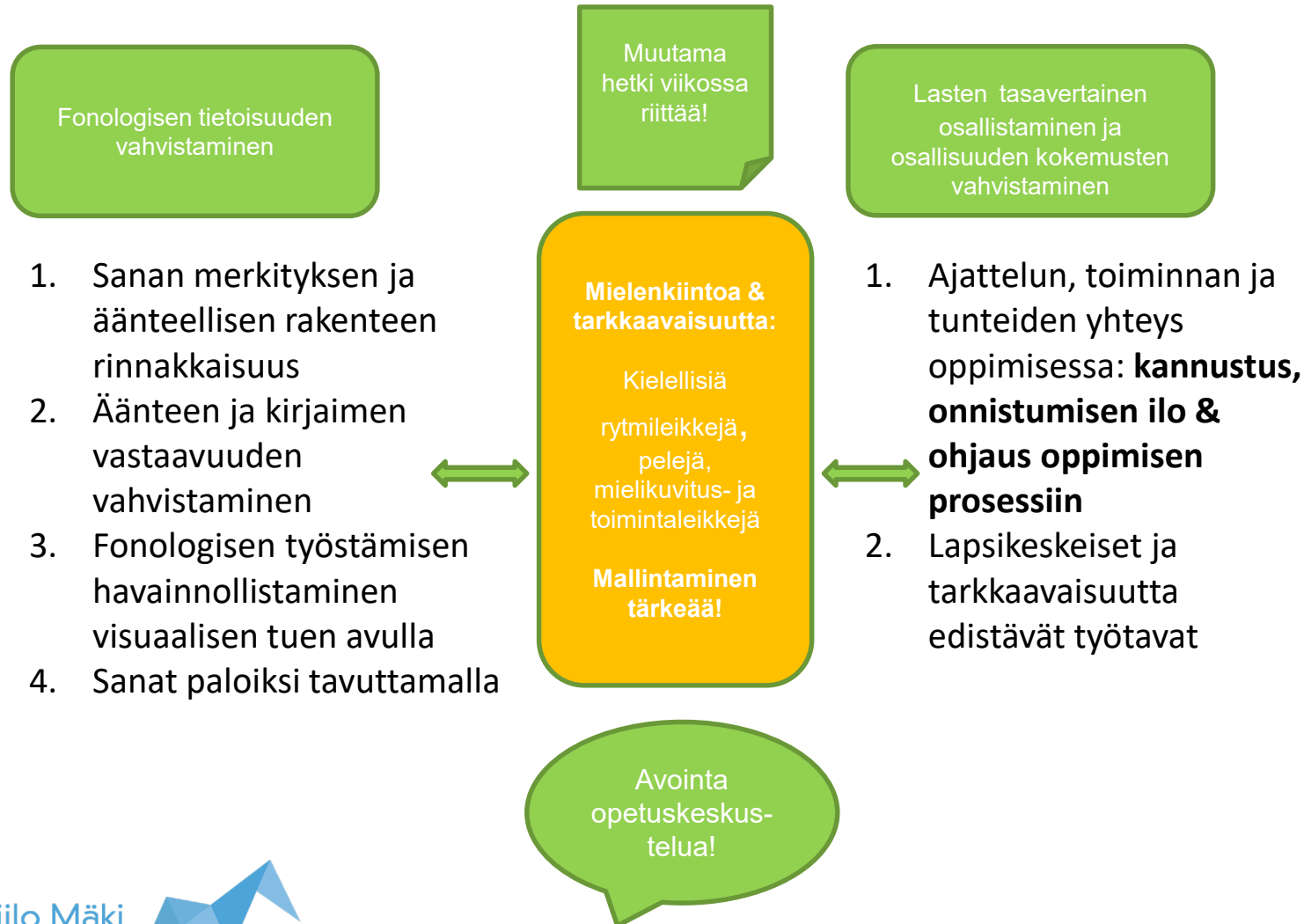
Fonologisen tietoisuuden harjoittaminen on lapsikeskeistä opetuskeskustelua.

- Opettajan aktiivinen tahto tasavertaiseen kohtaamiseen ja yhdessä toimimiseen
- Opettaja huomaa ja ottaa käyttöön lasten luontaiset toimintatavat
- Opettajan herkkyys ymmärtää oppilaiden tarkoitukset ja kyky ohjata lasten ajattelua.
- Soljuva dialogi on lapsikeskeistä. Lapsella on mahdollisuus tehdä aloite.

Fonologisen tietoisuuden harjoittamisessa on keskeistä:

- Herättää lasten kiinnostus ja tuottaa onnistumisen kokemuksia
- Kannustaa pohtimiseen ja haasteelliseen ajatteluun
- Käyttää tarkkaavaisuutta edistäviä työtapoja

Miten lukivalmiuksia voi harjoittaa esiopetuksessa?

Fonologisen tietoisuuden harjoituksista

- Fonologisen tietoisuuden harjoittamisella on todettu olevan suotuisimmat vaikutukset lukemisvalmiuksiin ja lukutaitoon silloin, kun harjoittelu on **säännöllistä ja se etenee johdonmukaisesti**.
- Kummi 3:n sisältämät fonologisen tietoisuuden harjoitteet etenevät fonologisen herkistymisen tehtävistä sanan osien havaitsemista ja käsittelemistä harjoittaviin tehtäviin.
- Painopiste on tarkkaavaisuuden havaitsemisessa pelein ja mielikuvaleikein sekä sanan rakenteen havaitsemisessa kuvin ja tavuruudukoin.

Fonologisen tietoisuuden tehtäviä:

Fonologinen herkistyminen: Lapset erottavat sanan muodon ja merkityksen sekä herkistyvät kielen äänteelliselle rakenteelle.

Sanan yksiköiden havaitseminen: Lapset kiinnittävät huomion sanan alkuun ja havaitsevat sen tavorakenteen.

Sanan yksiköiden käsitteleminen: Lapset irtautuvat sanan merkityksestä ja käsittelevät sen yksiköitä.

Tuloksellisen lukemaan opettamisen avaimet

- Fonologisen tietoisuuden harjoittaminen
- Lukemisen opetusmenetelmien kehittäminen esiopetuksesta lähtien
- Tarkkaavaisuutta edistävien työtapojen kehittäminen
- Opetuksen suuntaaminen oppimisen prosessiin

Kummi 3: Lukemisen aika, leikin taika

Lukemisvalmiuksien arvioiminen ja harjoittaminen

